Perttu Pölösen alustus

Otteita Perttu Pölösen uudesta kirjasta *Saisinko huomiosi?*

***

Tulevaisuudessa yksi perheitä kulttuurillisesti erottava tekijä on se, kuinka hyvin vanhemmat pystyvät suojaamaan lapsia vahingolliselta digimaailmalta ja pitämään kiinni siitä, että lapset oppivat lukemaan tai keskittymään pitkäjänteiseen tekemiseen, kuten koululäksyihin. Osaavatko vanhemmat esimerkiksi auttaa lasta tuntemaan, että hän on tärkeä omana itsenään ilman somesta saatavaa huomiota ja hyväksyntää? Tähän aikuisten ja koko yhteiskunnan tulisi aktiivisesti vaikuttaa. Yksin koulun tehtävä se ei missään nimessä ole.

Miten lapsi tai nuori käyttää älypuhelinta kotona, antaa vihiä siitä, minkälaisia haasteita puhelimen käyttö voi aiheuttaa koulussa. Vanhemmilla ja kasvatuksella on suuri merkitys. Jyväskylän yliopiston WHO-koululaistutkimuksen mukaan koululaisella on suurempi todennäköisyys somen ongelmakäytölle, jos puhelimen käyttöä valvotaan perheessä vähän, kuin silloin, jos perheen valvontaa koettiin olevan kohtalaisesti tai paljon.

Voisiko jopa ajatella, että Suomen kaltaisessa vakaassa ja monin tavoin onnistuneessa demokratiassa teknologinen polarisaatio on tällä hetkellä merkittävämpi uhka kuin poliittinen polarisoituminen (nämä kulkevat tosin usein tiiviisti käsi kädessä)? Siinä missä yksi vanhempi kieltää lapseltaan älylaitteet, toinen lykkää rattaissa kiukuttelevalle lapselle käteen tabletin, koska se saa tämän hiljaiseksi. Yhteiskunnalliset jakolinjat ja hyvinvointierot alkavat liittyä yhä enemmän siihen, millaisia laitteita ja sovelluksia kukakin käyttää ja kuinka paljon. Vanhempien teknologiataidot ja -tietoisuus voi luoda lapselle etu- tai takamatkaa. Jos vanhat merkit pitävät paikkansa, teknologiset jakolinjat mukailevat sosioekonomisia jakolinjoja.

***

Kun jossain päin maailmaa tapahtuu öljyvuoto, se nousee kansainvälisiin uutisiin. Eläinten kuoleminen herättää tunteita. Kun somessa tapahtuu jotain vastaavaa, syntyy somemyrsky tai ”polarisaatiovuoto”. Öljyvuodon erottaa polarisaatiovuodosta se, että öljyvuodon jälkeen lainsäätäjät eivät ole entiseen verrattuna millään tavalla huonommassa lähtötilanteessa. Öljyvuoto ei heikennä hallituksen kykyä säätää uusia lakeja. Polarisaatiovuoto sen sijaan luo erimielisyyttä ja vastakkainasettelua, jonka jälkeen lainsäätäjien on vaikeampi löytää yhteistä pohjaa päätöksenteolle. Polarisaatiovuoto tekee lakien säätämisestä vaikeampaa, koska se luo poliittista kitkaa ja rikkoo konsensusta, puoluerajat ylittävää jaettua käsitystä todellisuudesta, jota tarvitaan lakien hyväksymiseksi.

Emme voi odottaa, että lainsäätäjät hoitavat homman ja korjaavat tilanteen sitten joskus. Mitä pitemmälle polarisaatio ehtii kehittyä, sitä vaikeampaa sosiaalista mediaa on säännellä. Ensimmäinen tehtävä olisi lisätä ymmärrystä someen liittyvistä haasteista. Elämäntyyliämme ylläpitävät rakenteet ovat pääosin digitaalisia ja pitkälti suomalaisen päätöksenteon ulottumattomissa. Vaalikoneissa ei kysytty, pitäisikö sosiaalista mediaa ja koko yhteiskunnan digiympäristöä säännellä nykyistä tiukemmin tai pitäisikö eduskunnassa olla tietopolitiikasta vastaava valiokunta.

Säännellä pitää joka tapauksessa harkiten. Mikäli teknologioita ja medioita rajoittaa väärällä tavalla, se voi tehdä yhteiskunnista sulkeutuneempia. Varsinkin viestintäteknologia on sääntelyn kannalta hankalaa, koska sen käyttö on korostetun yksityistä. Ei ole järkevää yrittää pakottaa huomiotaloutta tietynlaiseksi tai säännellä, mihin huomiomme saisi tai ei saisi mennä. Suomi ei voi määrätä koko kansalle ruutuaikaa. Olen silti sitä mieltä, että hallitsemattoman systeemin haitat yhteiskunnalle ovat huomattavasti suuremmat kuin sen hyödyt yhdellekään yksittäiselle yritykselle voivat koskaan olla.

Voi olla, että teknologiayhtiöt vastaavat kritiikkiin ohjaamalla keskustelun markkinatalouteen: ”Me toimimme markkinatalouden ehdoilla. Jos rajaatte ja reguloitte meitä, koko yhteiskunta siirtyy askeleen lähemmäs sosialismia.” Tällaiseen argumenttiin reagoitaisiin esimerkiksi Yhdysvalloissa todella voimakkaasti. Vika ei kuitenkaan ole markkinataloudessa. Voimme siirtyä öljystä tuuli- ja aurinkovoimaan luopumatta vapaista markkinoista. Samanlainen siirtymä voitaisiin tehdä somen kanssa.

Ehkä meidän ei pitäisi lähestyä teknologioita ajatellen, mitä ne saavat aikaan eri ympäristöissä, kuten demokraattisessa ja totalitaarisessa, utopistisessa ja dystooppisessa tai vapaan markkinatalouden ja sosialismin ympäristössä. Ennemmin meidän pitäisi ymmärtää, että teknologia voi keikauttaa minkä tahansa ympäristön päälaelleen: se voi muuttaa totalitaarisen demokraattiseksi ja demokraattisen totalitaariseksi. Tällä hetkellä näyttää siltä, että teknologia työntää enemmän kohti totalitaarista kehitystä kuin antaa voimaa demokraattiselle kehitykselle. Onhan esimerkiksi älypuhelin totalitaristille valtioille täydellinen väline, koska se on kanssamme koko ajan ja kaikkialla. Myös se utopia, jota internet ja some parhaimmillaan ovat, voi keikahtaa dystopiaksi, johon mielenterveyskriisi, keskittymiskyvyn aleneminen ja demokratian heikkeneminen näyttävät jo tietä. Sääntelyn näkökulmasta ei pitäisi olla merkitystä, kuinka merkittävä utopia on mahdollisesti kyseessä, jos riskit dystopiaan ovat riittävän suuret.

***

Isossa kuvassa ihmisiä ja kansoja ohjaavat valtio, markkinat ja kulttuuri. Kun kohtaamme ongelmia suurten yritysten kanssa, voimme käyttää valtion mekanismeja eli esimerkiksi lainsäädäntöä, markkinamekanismeja eli esimerkiksi kysynnän ja tarjonnan rajoittamista ja kulttuurimekanismeja eli esimerkiksi jonkinlaisen kollektiivisen liikkeen voimaa. Nyt ihmisiä ja kansoja ohjaavat somejätit, sillä ne ovat onnistuneet kietomaan valtiot, markkinat ja kulttuurit pikkusormensa ympärille. Some vaikuttaa politiikkaan, ohjaa markkinoita ja muovaa kulttuuria. Kauneusstandardit ja muotitrendit saavat muotonsa somessa. Alustat näyttävät, mitkä mielipiteet ovat suosittuja. Siksi edellä mainituilla mekanismeilla voi olla vaikea säädellä sosiaalisen median alustoja, mikä tarkoittaa sitä, että yhtiöt kasvavat ja voimistuvat entisestään. Monien mielestä somejätit ovat jo liian suuria.